

EESTI KUNSTIAKADEEMIA
Kunstikultuuri teaduskond
Muinsuskaitse ja konserveerimise osakond

Helmut Reiss

KANGRU TALU HOONESTUSE SEISUKORRA HINNANG

Kangru, Haamaste küla, Sõmerpalu vald, Võrumaa

2015/2016 õppeaasta
Arhitektuuri konserveerimise ja restaureerimise täiendkoolituskursuse lõputöö

Tallinn 2016

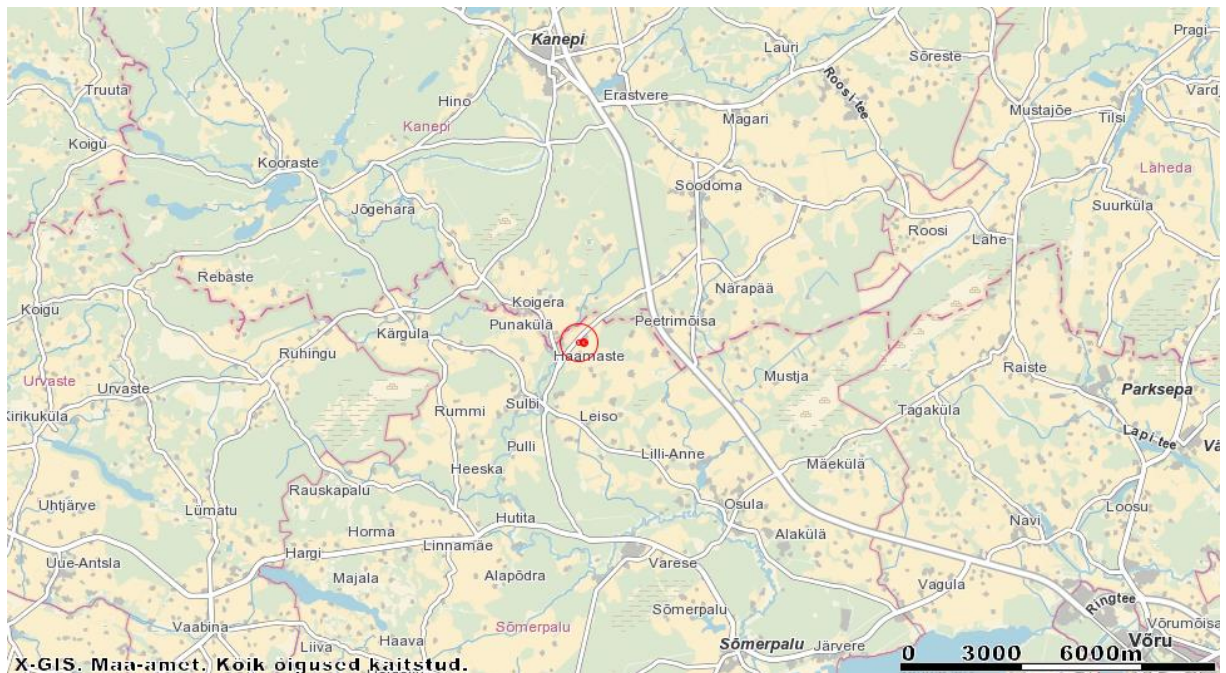
SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	3
2. AJALOOLINE ÜLEVAADE	6
2.1. Kangru talu (haldus) kuuluvus.....	6
3. ÜLEVAADE HOONESTUSEST	9
3.1. Elumaja.....	9
4. KÕRVALHOONED.....	13
4.1. Laut-küün	13
4.2. Rehe-viljahoone	15
4.3. Ait-tall.....	17
4.4. Kelder-keldripealne töökoda.....	20
4.5. Saun.....	22
4.6. Kaev.....	23
5. KOKKUVÕTE.....	25
6. KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKMATERJALID	26

1. SISSEJUHATUS

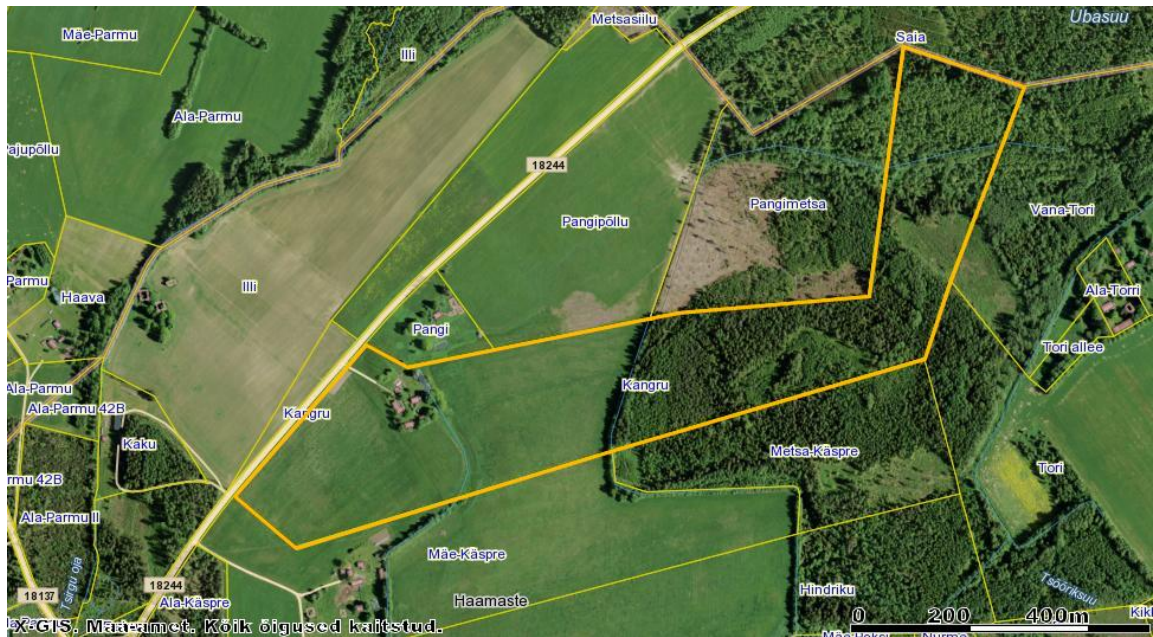
Minu töö objektiks on Kangru talu, mis asub Haamaste külas, Sõmerpalu vallas, Võrumaal.

Kangru kinnistu on kinnistusraamatus registreeritud numbriga 1303641 all. Kinnistu koosneb kahest katastriüksusest (76701:001:1731 ja 76701:001:1732), krundi pindala on kokku 30,92 ha. Krundil asuvad järgmised hooned: elumaja, laut koos küüniga, rehetare koos viljahoonega, aidad koos talliga, kelder koos keldripealse töökojaga ja saun. Hoonestus asub 150 m kaugusel Piiri-Sulbi teest kagus.

Pilt 1. Asukoha plaan

Oma töö eesmärgiks olen seadnud ajaloolise ülevaate andmise Kangru talust, hoonete praeguse seisukorra kirjeldamise ja vajadusel soovitude andmise hoonete edasiseks säilitamiseks.

Pilt 2. Krundi plaan

Kuna talu hoonete seisukord on rahuldav ja remondi vajadus suhteliselt väike, kirjeldan kõiki olemasolevaid hooneid.

Kangru talu maad piirnevad põhja poolt Pangi ja Saia talu maadega, läänest Illi talu maadega, lõunast Käspre ja idast Tori talude maadega.

Pilt 3. Perenaine Lehte, Kangru talu elanik alates aastast 1922.

Talu on mulle sünni- ja lapseõlvekodu, hetkel elab Kangru talus ema Lehte, toimetab põhiliselt õde Anita koos abikaasa Andresega. Vajadusel abistavad ka teised lähisugulased.

Töö kirjutamisel olen kasutanud Rahvusrhiivi säilikuid, Eesti taluarhitektuuri käsitlevat kirjandust, samuti Kangru talus elanud inimeste mälestusi.

2. AJALOOLINE ÜLEVAADE

2.1. Kangru talu (haldus) kuuluvus

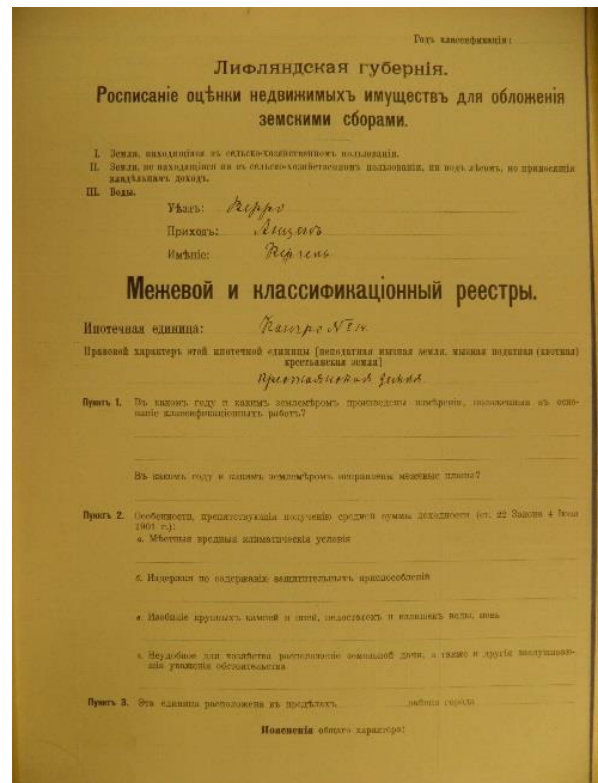
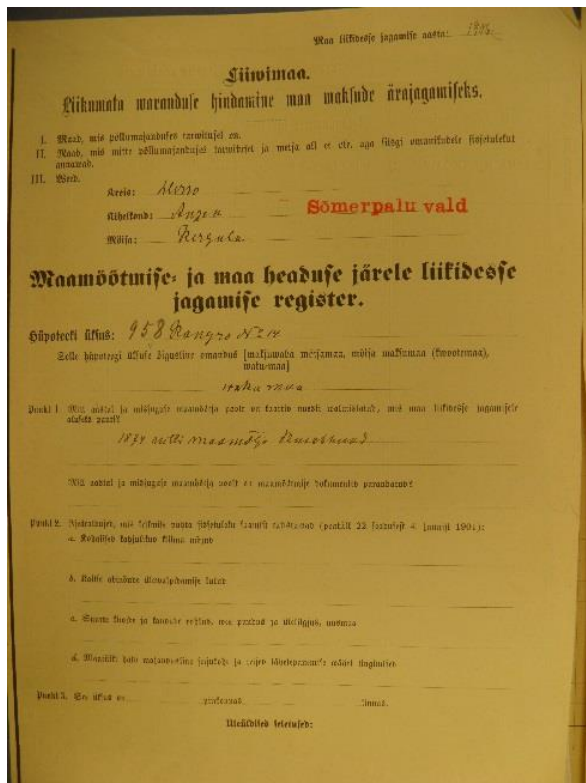
Algselt kuulus talu Kärgula valla, Kärgula (algselt Kerjell) mõisale. Talu kasutamise eest tuli mõisale teha teopäevi. 1850. aastatel mindi mõisas üle segarendile (osa renti rahas, osa tööna), 1861. aastal aga täielikult raharendile. Talu väljaostu leping sõlmiti 1874. aastal, Kärgula mõisahärra Gregorius von Sivers'i ja Juhan Kärssini vahel. Käsiraha tuli maksta 50 rubla, maa hind oli 160 rubla taaler.

1939. aastal jagati Kärgula vald Sõmerpalu ja Kooraste valdade vahel, Haamaste küla jäi Sõmerpalu valda.

Nõukogude ajal moodustati Sõmerpalu külanõukogu. Õnneks säilitas talumajapidamine omaniku.

Uue eesti ajal on taastatud Sõmerpalu vald.

Esimesed leiud ajaloo annaalidest

Pilt 4. Maa klassifitseerimise ja liigitamise dokumendid aastast 1874 ja 1906

Põllumajandusloenduse talundilehe järgi elas 1939. aastal Kangru talus peremees Oskar koos abikaasa Alvine ning kolme lapse, Lehte, Arnold'i ja Hilja'ga.

Talus oli 3 hobust, 10 veist, 1 siga, 9 lammast ja kodulinnud. Kasvatati teravilja, kartulit, lina ja köögivilju.

Nõukogude aja saabudes kui moodustati kolhoosid (1949. a) tuli loomad kolhoosile loovutada, majapidamisse lubati jätta üks lehm, üks siga, mõned lambad ja kanad. Kartulimaad võis olla 0,6 hektarit.

Talu maad tagastati Eesti Vabariigi saabudes 1990. aastatel.

Kangru majapidamine elektrifitseeriti 1964. aastal.

3. ÜLEVAADE HOONESTUSEST

Pilt 7. Hoonestuse plaan

3.1. Elumaja

Pilt 8. Elumaja (2013. a)

Esimene elumaja ehitati XX sajandi alguses, mis lammutati peale uue ehitamist. Suurem ja kaasaegsem elamu ehitati uude, nüüdsesse asukohta 1930. aastal.

Majas on kolm tuba (algselt neli), köök ja sahver, pööningul asub katusekamber.

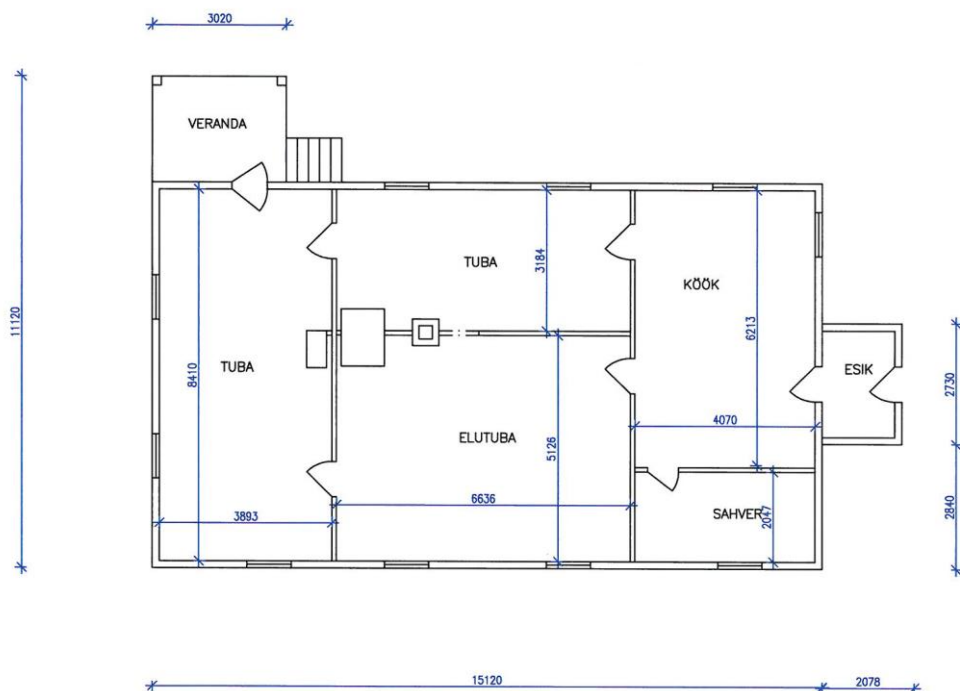

Pilt 9. Vaade elamule (2016. a)

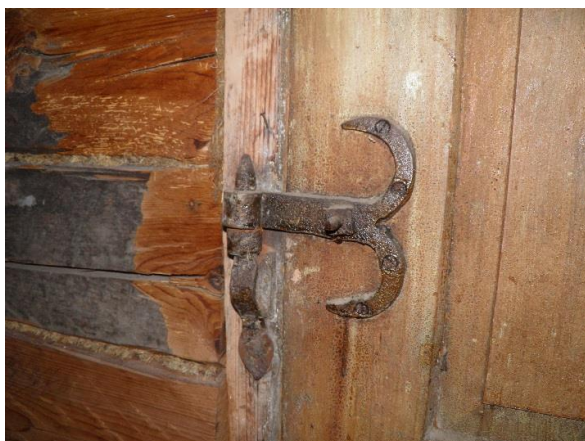
Pilt 10. Ahjukappidega pliidi soemüür, ehitatud 1930. a

Konstruksioonid. Vundament on valatud betoonist, mille täiteaineks on kruus. Seinad ja vaheseinad on tehtud pinnatud rõhtpalgist, palkide vahed on tihendatud samblaga. Laudpõrandad on alt tuulutatavad. Seinad on seestpoolt üle löödud puidust krohvimattidega, krohvitud lubikrohviga, seejärel tapetseeritud. Väljast on seinad viimistletud värvitud voodrilauaga. Vahelagi on puidust, altpoolt vooderdatud voodrilauaga, pealpool must laudis, kaetud liivakihi. Sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahatud lattidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

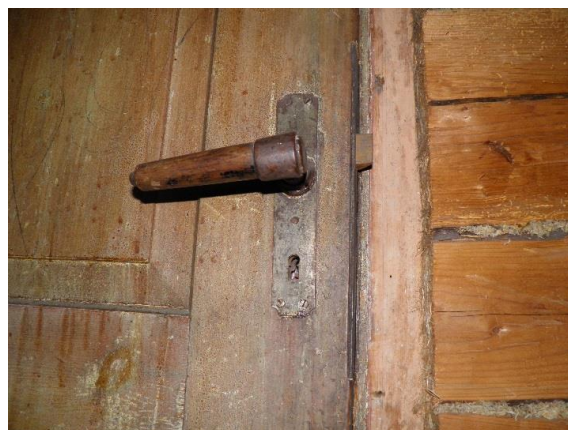

Pilt 11. Elumaja plaan

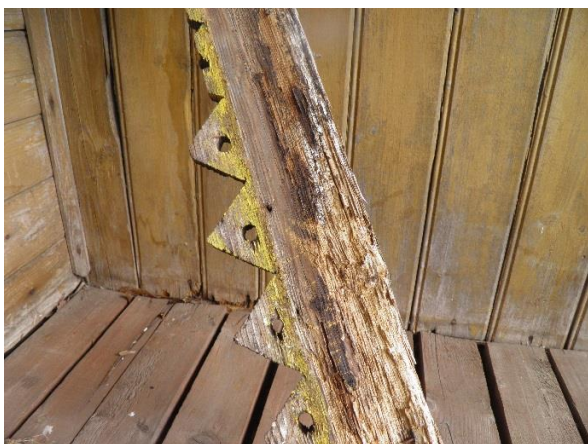
Kommunikatsioonid. Elekter, köögis vesi ja soojavee boiler. Veevõrk on töös alates aastast 1985. Ahjuküte, kahe toa vahel on ahi, tagatoas kamin. Köögis on puu- ja gaasikuttega pliit. Puuküttega pliidi soojamüür on kahele toale vaheseinaks ja kütab vajadusel kahte tuba. Soojamüüris on kaks lõõri, pikk ja lühike (talviseks ja suviseks pliidi kasutuseks).

Pilt 12. Pööningukambri oinasarv hing

Pilt 13. pööningukambri ukselin

Pilt 14. Endine räästapits

Pilt 15. Veranda aken

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Algne laastukatus on välja vahetatud eterniitkatuse vastu. Eeskoda on lammutatud ja samas mahus üles ehitatud. Välja on vahetatud aknad ja välisüksed. Aknad on algse raamijaotusega kuid olude sunnil ei ole nad valmistatud puidust, vaid on plastist. Köögist on eemaldatud pliidi kohal olnud suur kubu ja laudadest ventilatsioonikorsten. 80-ndatel kui lauta ehitati karjaköök, viidi sinna ära seni köögi pliidi sees olnud, eraldi küttekoldega köetav *suur tagapada*. Uue pliidi ehitas Andres (vt lk 5), kelle ehitatud on ka kõik elamise ülejäänud küttekehad.

Elamu ehitustehniline seisukord on hea.

Soovitused remondiks. Taastada tuleb veranda algne klaasistus, kasutades väikeste klaasidega raamistikku. Välja tuleb vahetada ilmastiku poolt kahjustatud soklilaua osad. Tuleb taastada algne räästapits.

Hoonele tuleb paigaldada vihmavee äravoolu süsteem.

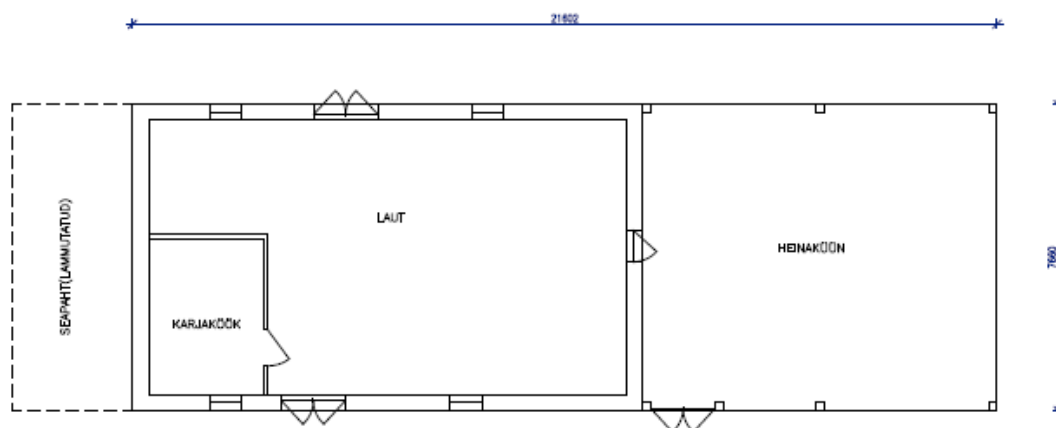
4. KÕRVALHOONED

4.1. Laut-küün

Pilt 16. Vaade laut-küünile

Praegune laut-küün ehitati 1932. aastal. Laut oli (on) kütteta hoone, kus loomade keha soojus ruumi küttis, kui ruumi jätkus, jäeti sõnniku hunnik talveks lauta, ka see andis veidi sooja. Kangru talu laut oli algselt kõrgel maakivist soklil palkseintega hoone, kuid laudast tulevad niiskus ja ammoniaagi aurud said pikapeale palkidest jagu ja 1989. aastal vahetati pehkima hakanud palgid gaaskukeroon-plokkide vastu välja. Peale seda ehitati lauta karjaköök, kus sai vett soojendada ja sigadele kartuleid keeta.

Pilt 17. Laut-küüni plaan

Pilt 18. Lauda sisevaade

Pilt 19. Küüni katusekonstruktsioon

Pilt 20. Küüni postvundament

Lauda ees oli karjaõu kus söödeti ja hoiti suvel loomi.

Heinaküüni kutsutakse võru keeles *kõlgus*. Küün on palkidest karkassehitis, mille seinad on vooderdatud servamata laudadega, vundamendiks maakividest laotud postid nurkade ja karkassipostide all. Kõlgus täideti suvel heinaga, et loomadel talvel süüa oleks.

Konstruktsioonid. Lauda vundament ja kõrge sokkel on laotud maakividest, küünil on postvundamendid. Lauda seinad on laotud *Narva plokist*, seinad on viimistlemata. Küün on tahatud külgedega palkidest karkasshoone, seinadeks ühekordne servamata laudadest püstlaudis. Lauda vahelagi on servamata laudadest, küün on katuseni avatud. Mõlema hooneosa sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahatud lattidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

Kommunikatsioonid. Laut on elektrifitseeritud, karjaköögis on vesi, soojavee boiler ja puuküttega pliit.

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Algele laastukatusele on peale löödud lainelisest eterniidist katusekate. Välja on vahetatud aknad ja välisüksed. 1989. aastal kui laudale uued seinad ehitasime, vahetasime välja ka lauda laetalad ja ümarpuidust vahelae. Ümarpuidu asemel on pööningu vahelaeks servamata laudadest laudis. Laudale on valatud algse muldpõranda asemel betoonist põrand.

Laut-küüni ehitustehniline seisukord on rahuldav.

Soovitused remondiks. Korstna pits vajab remontimist. Kergplokkidest seinaga osa tuleb üle krohvida. Küüni seinaga alumisest otsast lahtised lauad tuleb kinnitada, katkised välja vahetada. Küüni laudpõranda katkised lauad tuleb välja vahetada.

4.2. Rehe-viljahoone

Pilt 21. Vaade rehe-viljahoonele

Rehi on ehitatud 20-nda saj alguses. Rehi koosnes rehealusest ja rehetoast. Rehetoas olid aampalkidel parred, kus kuivatati vilja. Rehealusel peksti rehepeksu ajal viljaterad viljapeadest välja. Pekstud vili tuulati, selle tööga eraldati terad aganatest.

1930-ndatel ehitati viljahoone. Viljahoone on suur küün kus hoiti koristatud vilja, sinna sõidutati vajadusel ka viljapeksu masin.

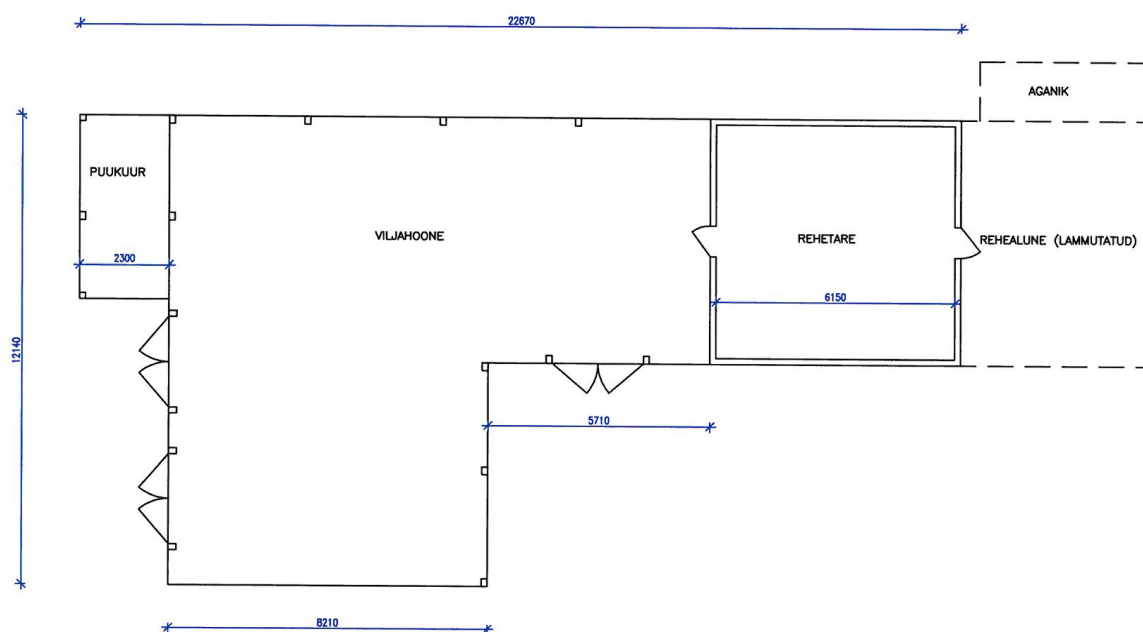

Pilt 22. Viljahoone

Pilt 23. Rehetare sisevaade

Konstruksioonid. Rehetarel on madal maakividest vundament, viljahoone on postvundamendid. Rehetare seinad on ehitatud ümarpalgist. Viljahoone on tahatud külgedega palkidest karkasshoone, seinadeks ühekordne servamata laudadest laudis. Rehetare vahelagi on ümarpuidust, viljahoone on katuseni avatud. Mõlema hooneosa sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahatud lattidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

Pilt 24. Rehe-viljahoone plaan

Kommunikatsioonid. Hoone on elektrifitseeritud.

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Algne laastukatus on eemaldatud, selle asemele löödud lainelisest eterniidist katusekate. Hoonele on paigaldatud uued ukсед. Välja on lõhutatud suur reheahi. Lammutatud on hoone rehealuse osa. Viljahoone karkassi on kunagisest läbijooksust kahjustunud kohtadest tugevdatud.

Rehe-viljahoone ehitustehniline seisukord on rahuldav.

Soovitused remondiks. Rehetoa laes tuleb kolm ümarpuidust lae katepalki, mis on mädad, välja vahetada. Viljahoone üks alumine karkassi palk on välja vajunud, see tuleb tagasi tõmmata. Viljahoone laudpõranda katkised lauad tuleb välja vahetada.

4.3. Ait-tall

Pilt 25. Vaade ait-tallile

Ait-tall koosnes neljast ruumist: liha ait, vilja ait, vaheruim ja hobuste tall. Hoone lakas hoiti hobuste talviseks söödaks varutud heina. Talli laes oli hobuste sõime kohal kaks avaust, kust heina söögi aegadel ette anti.

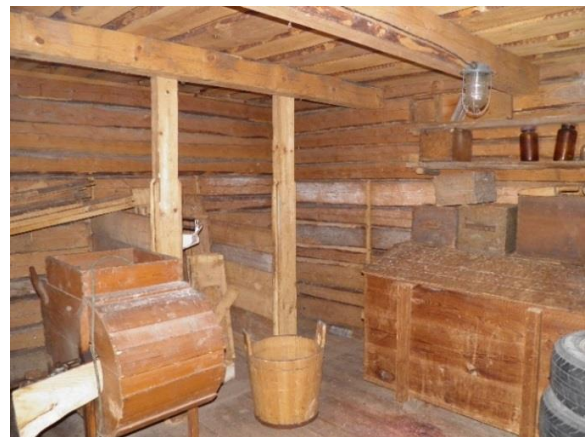
Pilt 26. Aida räästas oli laiem-varikatus laadimiseks

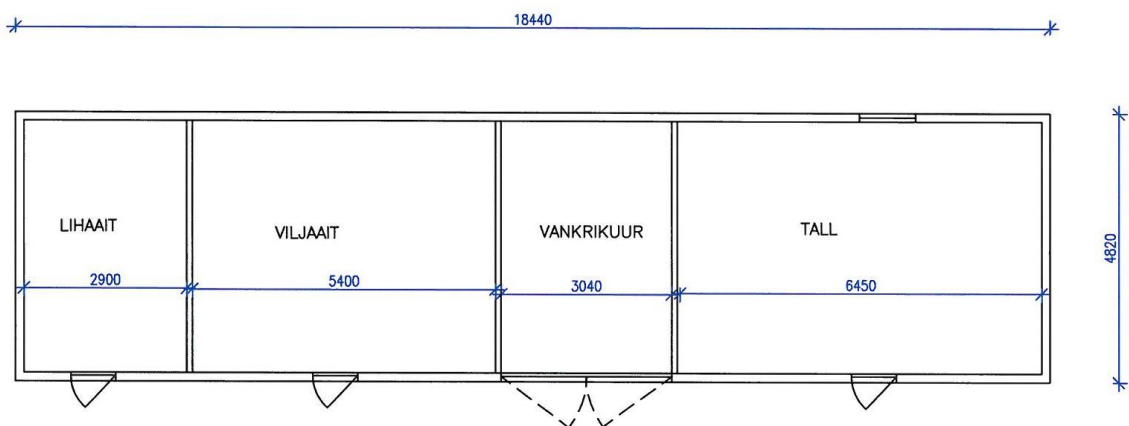
Pilt 27. Vaade talli lakka

Pilt 28. Lihaaida uks

Pilt 29. Viljaaida sisevaade

Pilt 30. Ait-talli plaan

Konstruksioonid. Lihaaida vundament on laotud maakividest, viljaaidal on postvundamendid.

Pilt 31. Lihaaida uksehing

Pilt 32. Lihaaida karplukk

Lihaaida seinad on 1,8m ulatuses valatud betoonist, ülemine seinosa on ehitatud tahatud külgedega palkidest, samuti on palkidest viljaaida seinad. Talli seinad on ümarpalgist.

Lihaaidal ja tallil on betoonpõrand, vilja aidal laudadest põrand ning vankri kuuril muldpõrand. Ruumide vahelagi on servamata laudadest, kohati on säilinud peenikestest ümarpalkidest laeosad. Kogu hoone sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahatud lattidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

Kommunikatsioonid. Puuduvad.

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Algele laastukatusele on peale löödud lainelisest eterniidist katusekate. Ümarpuidu asemel on pööningul kohati paigaldatud servamata laudadest laudis. Tallile on valatud algse muldpõranda asemel betoonist põrand.

Laut-küüni ehitustehniline seisukord on rahuldav.

Soovitused remondiks. Hoone katusel puudub harjalaud - tuleb paigaldada. Talli laudapoolse otsa kattelaudis tuleb ära remontida.

4.4. Kelder-keldripealne töökoda

Pilt 33. Keldri eesruum ja keldripealne töökoda (2013. a)

Konstruksioonid. Kelder on maakividest, kaarlagi on tellistest. Keldri eesruumi seinte ülaosa on palkidest, samuti on rõhtpalkkonstruktsioonis keldripealse seinad. Keldri eesruumil lage ei ole, keldripealse vahelagi on servamata laudadest, neljakandiliseks tahatud laetaladel. Mõlema hooneosa sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahatud lattidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

Pilt 34. Keldri uks

Pilt 35. Keldri sisevaade

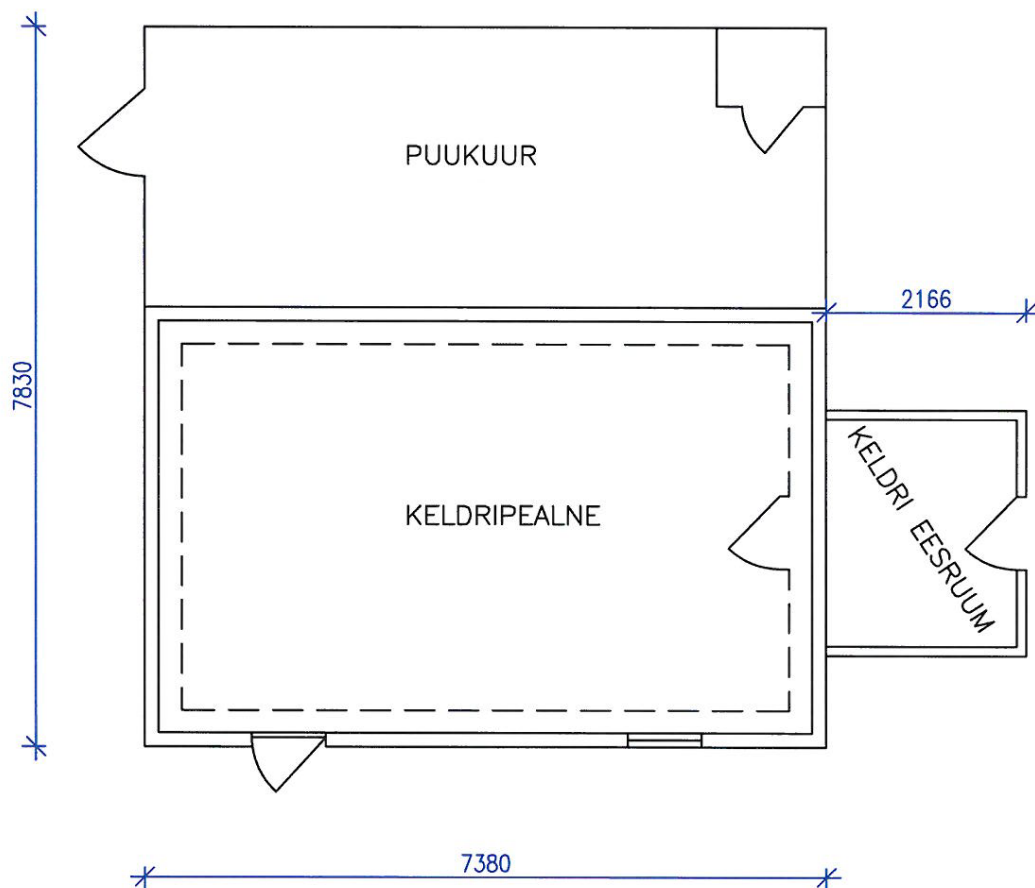
Kommunikatsioonid. Hoone mõlemad korrused on elektrifitseeritud.

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Algne laastukatus on eemaldatud, selle asemele löödud lainelisest eterniidist katusekate.

Keldri ja keldripealse ehitustehniline seisukord on hea.

Soovitused remondiks. Keldripealse läänepoolse otsa kahjustunud voodrilaud tuleb välja vahetada, teises otsas servamata laudise alaosa remontida.

Pilt 36. Keldripealne (katkendliku joonega kelder)

4.5. Saun

Pilt 37. Vaade saunale

Saunahoone on ehitatud 30. aastatel rõhtpalkidest. 1970-ndatel vahetati alumine pehkinud palgivöö välja gaaskukeroonist väikeplokkide vastu. Käesoleval ajal seda tööd tehes tuleks kasutada palke. Peale seda vooderdati kaks esikülje välisseina voodrilaudadega.

Saun on algselt ehitatud suitsusaunana. Suitsusauna kasutati kevadeti ka liha suitsutamiseks.

Kevadel võeti aidast talveks soolatud liha, leotati, et suuremast soolast lahti saada ja peale seda suitsutati ta suitsusaunas.

Käesoleval ajal on saunal korsten ja pideva küttetsükliga ahi. Saunas on kaks ruumi, leilipesuruum ja rietusruum. Sauna sissekäigu ees on hoone laiune varikatus.

Konstruksioonid. Saun on rõhtpalkidest ehitis. Leiliruumi vahelagi ümarpuidust, eesruumil laudadest. Saunaosa sarikad on ümarpalgist, roovitus kahelt küljelt tahutud lattidest. Varikatuse sarikad on prussidest. Katusekatteks on laineline eterniit.

Kommunikatsioonid. Hoone on elektrifitseeritud. Kuuma vee varustus kerisega külgnevast paagist, külma vett pumbatakse tiigist.

Suuremad ümberehitused hoone elukaarel.

Kergetoonist väikeplokkide vastu on välja vahetatud seinte kaks alumist palgirida. 1993. aastal ehitati suitsusaun ümber pideva küttega nn. soome saunaks. Algne laastukatus on eemaldatud, selle asemele löödud lainelisest eterniidist katusekate.

Sauna ehitustehniline seisukord on hea.

Soovitused remondiks. Sauna korstna pits tuleb remontida. Lahtine katuse servalaud kinnitada.

4.6. Kaev

Pilt 38. Kaev 1957a

Kaevu andmed: salvkaev, 12 raket, d 112cm

Algselt oli kaev puitseintega, 1930. aastal paigaldati samasse avasse kaevurõngad.

Vanasti oli kaevus kaks ümarpalgist puuritud puittoru, mis olid maa peal ca 1,5 m kõrgusel omavahel metallist torujupiga ühendatud. Ühele torule oli kinnitatud käsipump, mis koosnes torus olevast alumisest liikumatust klapist ja ülemisest käepidemega liigutatavast klapist.

Pumba väljavoolu torust läks renn kööki kus asus veetünn. Teine toru oli veesamba moodustamiseks, et vett loomalauda juurde pumbata. Veesamba tõstmiseks tuli pumba väljavoolutoru ots sulgeda.

Käesoleval ajal kasutatakse hüdrandiga ühendatud sügavveepumpa.

5. KOKKUVÕTE

Vaatamata oma pikale elueale on suurem osa talu hoonestusest ajahamba puremisele vapralt vastu pidanud.

Aja jooksul on kõigi hoonete juures tulnud midagi parandada ja välja vahetada ning sellega on võimaluste piires, rahuldavalt hakkama saadud.

Hoonete edaspidise remondi korral tuleb võimalikult palju kasutada omaaegseid ehitusmaterjale. Remonditud hoone välimus peab jääma algupärane.

Kuigi talu abihoonetel ei ole enam oma esialgset (põllumajanduslikku) funktsiooni on väärtuslik kogu talu hoonestus tervikuna.

6. KASUTATUD KIRJANDUS JA ALLIKMATERJALID

Kask, R. 2014. Taluarhitektuuri väärtused ja miljööväärtuslike alade planeerimispraktika Eesti maapiirkondades. Artikkel

Pärdi, H. 2012. Eesti talumaja lugu. Ehituskunst ja elu 1840-1940. Tallinn. Tänapäev

Pärdi, H. 2013. Eesti taluhäärberid. 2.osa. Tallinn. Tänapäev

Tihase, K. 1974. Eesti talurahva arhitektuur. Tallinn. Kunst

Maaameti kaardiserver. <http://geoportaal.maaamet.ee/> 22.03.2016

Rahvusarhiiv. <https://www.ra.ee/> 22.03.2016